

посмотрите словарные статьи в словаре.

Удачный, сильный, честный, активный, смелый, красивый, хороший, опасный.

4. Перепишите данные фразы, используя антонимы и работая со словарем

Когда мы вошли в зал, вечер уже начался. (кончился) начинать-кончать [5, 106]

Антон рассказал мне грустную историю из своей жизни. (веселую) веселый-грустный [5, 28]

Саша, закрой, пожалуйста, окно, очень холодно! (открой; жарко) закрывать-открывать б жарко-холодно [5, 63]

5. Перепишите слова. В словах с противоположным значением выделите ту часть, которая вносит противоположное значение.

1) *Честь – бесчестье, сильный – бессильный, порядок, беспорядок.*

2) *Быль – небыль, правда – неправда, друг – недруг.*

3) *Прибавлять – убавлять, приезжать – уезжать.*

4) *Зацветать – отцветать, загадывать – отгадывать.*

Отже, антоніми – слова різного звучання, які виражають протилежні, але співвідносні один з одним поняття. Необхідно самому вміти визначати протилежне значення слова і не менш важливо навчити цьому й дитину, тому проблема вивчення антонімів в школі є актуальною. У всіх сумнівних випадках бажано звертатися до словника. Хоч на словникову роботу навчальна програма з російської мови не відводить спеціального часу, ми бачимо, що вивчення антонімів краще проходить опираючись не лише на теоретичні відомості, а й на матеріал «Шкільного словника антонімів російської мови» М.Р. Львова. Він є цінним дидактичним матеріалом для різноманітної роботи з антонімами на уроках російської мови. На основі матеріалу даного словника вчитель може створити цілу серію найрізноманітніших вправ зі словами, протилежними за змістом. Вище наведені вправи сприяють засвоєнню учнями антонімії як мовного явища. Основна мета вправ з антонімами – навчити учнів використовувати їх в усному і письмовому мовленні. Адже використання антонімів у мовленні має бути стилістично вмотивоване.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алифиренко Н.Ф. Теория языка. Вводный курс: учебное пособие для студ. филолог. спец. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2007 – 395 с.
2. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. М., 1974 – 150 с.
3. Баранов М.Т. О работе с толковыми словарями на уроках русского языка в IV-VIII классах // РЯШ. - 2007. - № 6. – с. 38-42.
4. Вознюк Л. В. Словари в обучении лексике, составу и образованию слова. – Тернополь, 1999 – 107с.
5. Львов М.Р. Школьный словарь антонимов русского языка: Пособие для учащихся. – М.: Просвещение, 1980 – 272 с.
6. Методика преподавания русского языка / М.Т. Баранов, Т.А. Ладыженская, М.Р. Львов и др.; Под ред. М.Т. Баранова. - М.: Просвещение, 1990 – 366 с.
7. Новиков Л.А. Антонимы в русском языке (семантический анализ противопоставлений в лексике), М.: Московский университет, 1973 – 324с.
8. Современный русский литературный язык: Лексикология. Фразеология. Лексикография: Хрестоматия и учебные задания / сост. Л.А.Ивашко и др.; отв. Ред. Д.М. Поцепня. – 2-е изд., перераб. и доп.: СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2002 – 403 с.

Сторонянська С.

Науковий керівник – доц. Задорожна О.М.

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕСПІВУ ДВАНАДЦЯТОГО ПСАЛМА ДАВИДОВОГО ТАРАСОМ ШЕВЧЕНКОМ

Книга Псалмів є своєрідним посібником психології християнина, що відображає найтонші порухи людської душі. У цьому джерелі зібрано правила гідної поведінки у різноманітних життєвих ситуаціях. Саме за допомогою молитов, жалю за свої гріхи та щирого покаяння людина осягає Божий промисел, витриває у скорботах, а душа сягає вічного блаженства. Написані у старозавітні часи, псалми ніколи не втрачали своєї актуальності, оскільки духовна підтримка і мотивація, мудра порада та прагнення змін на краще необхідна кожній людині. Зауважимо, що в українській літературній традиції сформувалася тенденція до переспівування псалмів, зокрема у нелегкі періоди в історії

українського народу. Мовна свідомість авторів апелює до сакрального тексту, щоб засвідчити минушість страждань, наголосити на потребі добра і любові в часи плачу, на неминучій карі кривдникам та винагороді праведникам. Знаковими для української культури творами є переспіви Псалмів Давидових Тарасом Шевченком. Лінгвостилістичні особливості творів Кобзаря на біблійну тематику неодноразово ставали предметом вивчення українських науковців [1; 3; 7 та ін.], проте скрупульозне дослідження процесу розуміння й інтерпретації авторським генієм тексту Святого Письма на матеріалі конкретного твору на тлі сучасних подій особливо актуальні. Метою нашої статті став аналіз специфіки авторської інтерпретації тексту дванадцятого псалма Давидового Тарасом Шевченком. Реалізація окресленої мети передбачає виконання низки завдань: порівняти авторський переспів із прототекстом, діагностувати прихований зміст, закладений Шевченком у досліджувану поезію, виокремити та описати тропи та стилістичні фігури, які використовує Кобзар у своєму творі. Джерельною базою статті став сакральний текст 43 псалма Давидового та художній – стилізований переспів 43 псалма Тарасом Шевченком

Передусім відзначимо семантичну близькість першоджерела, зокрема старослов'янського варіанта дванадцятого псалма Давидового, і Шевченкового тексту. Виразна контекстуальна близькість авторських роздумів із Божим Словом: *Чи Ти мене, Боже милий, навек забуваєш, одвертаєш лице Своє, мене покидаєш? / Доки, Господи, будеш мене забувати назавжди, доки будеш ховати від мене обличчя Своє?* (тут і далі наводимо порівняння з прототекстом за Біблією в перекладі І. Огієнка – ОЗ); *Доки буду мучить душу і серцем боліти? / Як довго я буду складати в душі своїй болі, у серці своїм щодня смуток?* Проте в авторському тексті фіксуємо чимало лінгвальних маркерів українства.

Передусім знаком культури є частотна у мовній практиці вигукова формула звертання людини до Всевишнього в екстремальних ситуаціях *Боже милий*, властива лише українській мові. На нашу думку, в такий спосіб Шевченко ословлює причетність до свого народу, його традицій спілкування. Водночас сакральна лексема *Бог* уживається в поезії лише один раз (у прототексті – п'ять разів). Зауважимо, що ця формула виділена логічним наголосом і задає урочистого, піднесеного настрою подальшому монологу, зверненому до Господа, чий незримий образ простежуємо в кожному рядку вірша (друга особа однини дієслів *одвертаєш, покидаєш, спаси* та займенник *Твої* тощо). Така спорадичність інтимізує твір, виражає повсякчасну присутність Бога поруч з людиною, і разом з тим спростовує думку, що Творець покинув свою дитину.

Мовним знаком української культури є і фразема *серцем боліти* – журитися, уболівати (СУМ, Т. 1, с. 215). Функціонування цієї розмовної лінгвоодиниці у стилізованому під сакральний текст свідчить про універсальність почуття скорботи – воно охоплює усіх людей, незалежно від соціального статусу, освіти чи статків.

Традиційно переспіви псалмів Давидових Тарасом Шевченком, як і першоджерело, відносять до філософської лірики. Цьому сприяють і біографічні фактори – Кобзар писав переспіви псалмів під час важкої хвороби у В'юнищах. Проте уважне спостереження над текстом, а також лінійний аналіз творів, написаних автором у грудні 1845 року («Кавказ», «Холодний яр», «Заповіт»), дають змогу констатувати виразні громадянські мотиви вірша. Так, загальне семантичне тло переспіву творить емоційно-експресивна лексика, зокрема слова на позначення страждання (*мучить, боліти*) та мовні маркери причин скорботи (*ворог, злії, руки вражі*). Усі ці лінгвоодиниці імпліцитно виражають страждання українського народу, спричинені політикою царської Росії. Так, на загарбницький характер цієї політики вказує частотна у творі лексема *ворог* (1. Той, хто перебуває в стані ворожнечі, боротьби з ким-небудь; недруг, супротивник // Принциповий противник чого-небудь. 2. збірн. Супротивник на війні, у воєнних діях (СУМ, Т. 1, с. 739), а також однокореневий прикметник *вражий*. У кодифікаційній практиці зафіксовано два лексико-семантичні варіанти (далі ЛСВ) цього слова – 1. поет. Ворожий. 2. лайл. Чортів, бісів (СУМ, Т. 1, с. 757). Саме другий ЛСВ сприяє мовно-естетичній організації сакралізованого тексту, виражає конфесійний зміст і спрямований на завуальовування громадського значення цієї поезії, зумовлене особливою увагою цензорів до Шевченкової творчості. Саме тому в досліджуваному тексті відбувається взаємопроникнення цих ЛСВ: *І всі злії посміяться, як упаду в руки, в руки вражі, спаси мене од люті муки*. Помітна стилістична роль і якісного прикметника *злії*. У мовній тканині вірша він субстантивований (переходить у ранг іменників), виступає абсолютним синонімом слова *ворог*

і водночас репрезентує наміри загарбників. За допомогою граматичної форми множини іменника *злії* автор поглиблює семантичний об'єм слова і виражає незчисленну кількість неприятелів, окреслену означальним займенником *всі*. Нестягнена форма свідчить про могутність ворогів і про їхній високий соціальний статус.

Ключем до відтворення громадянського змісту переспіву дванадцятого псалма Давидового є означення *лютий* (*лютий ворог, люта мука*), частотне для Шевченкового дискурсу. Кодифікаційна практика фіксує низку відтінків у значенні цього слова: 1. Хижий, кровожерний, злий (про звіра, тварину). // Який виражає хижість. // Безжалісно жорстокий, нещадний (про людину). // Який виражає або в якому виявляється жорстокість, нещадність. // Доведений до розлюченості, гніву; дуже сердитий. // Який виражає розлюченість, гнів. 2. Який приносить надзвичайно тяжкі страждання, муки. // Надзвичайно сильний і невимовно тяжкий (СУМ, Т. 4, с. 574). У процесі текстотворення автор актуалізує усі семантичні відтінки значення лексеми *лютий*, що сприяє філософському прочитанню твору і розширює простір для його декодування: лютим ворогом може бути і змій-спокусник (диявол), і людина, і обставини, й історичні події. Проте лінійне дослідження Шевченкових поезій-«ровесників» переспіву псалмів дає можливість коректної інтерпретації цього означення, як у вірші «Холодний Яр»: *...стати на ворога лукавого, на лютого ляха; Не ховайте, не топчіте Святого закона, не зовіте преподобним лютого Нерона*. Саме ці контексти допомагають ідентифікувати істинну семантику словосполучень *лютий ворог* і *люта мука* – жорстока політика загарбників, яка приносить безмірні страждання українському люду.

Продуктивним стилістичним прийомом мовно-естетичної організації твору виступає синтаксична організація тексту: питальні речення змінюються спонукальними, і насамкінець – розповідне. Риторичні питальні речення ословлюють тривалий час терпінь, розпач та безвихідь: *Чи Ти мене, Боже милий, навек забувася, одвертаєш лице Своє, мене покидаєш? Доки буду мучить душу і серцем боліти? Доки буде ворог лютий на мене дивитись і сміятись!* Семантику безнадії увиразнює авторська пунктограма – знак оклику наприкінці питального речення. Крім синтаксичних засобів, кульмінацію скорботи посилює і повтор лексеми *доки* (До яких пір (СУМ, Т. 2, с.351).

Саме міцну віру в Божу правду та неминучу грядущість зміни національної історії експлікує фінальна частина твору, сповнена високої сакральної семантики: *Спаси мене, помолюся і воспою знову Твої блага чистим серцем, псалмом тихим, новим*. Ця думка повторюється і в інших творах Кобзаря на світську тематику, написаних у цей же період: *Ми віруєм Твоїй силі і духу живому. Встане правда! Встане воля! І Тобі одному помоляться всі язики вовіки і віки* («Кавказ»); *Стережіться ж, бо лихо вам буде, тяжке лихо!.. Дуріть дітей і брата сліпого, дуріть себе, чужих людей, та не дуріть Бога. Бо в день радості над вами розпадеться кара. І повіє огонь новий з Холодного Яру* («Холодний Яр»). Високе сакральне звучання цитованих фрагментів, якого автор досягає за допомогою старослов'янізмів та конфесійної лексики, акцентує на мовно-релігійному компоненті індивідуального словосвіту Шевченка та демонструє специфіку мислення поета в конкретний період його життя, а саме під час подорожі на Україну 1845 – 1847 років.

Отже, лінгвістичний аналіз переспіву дванадцятого псалма Давидового Тарасом Шевченком засвідчує семантичну близькість першоджерела і метатексту. Проте автор метафоризує філософський зміст сакрального твору і надає поезії виразної етномаркованої семантики, що екстраполює твір до громадянської лірики. Саме тому констатуємо оригінальне тлумачення Святого Письма крізь призму сучасних Кобзареві подій національної історії, непохитну віру в Бога, надію на Його милість для українців. Цю думку увиразнює і лінійний аналіз творів, написаних автором у грудні 1845 року («Кавказ», «Холодний Яр», «Заповіт»).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бородін В. С. Т. Г. Шевченко і царська цензура: Дослідження та документи: 1840 – 1862 роки / В. С. Бородін. – К., 1969.
2. Баранник Д. Х. Цитата // Українська мова : Енциклопедія [вид. 3-є, зі змінами і доповненнями] / Д. Х. Баранник. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 816;
3. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд Монографія / С. Я. Єрмоленко. – К. : НДІУ, 2007. – 444 с.

4. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : [словник-довідник] / В. Жайворонок – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
5. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / Переклад о. Івана Хоменка. – К. : Українське Біблійне Товариство, 1992. – 352 с.
6. Словник української мови / [гол. ред І. К. Білодід]. – Т. 1 – 11. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980.
7. Сулима В. Біблія і українська література : Навчальний посібник / В. Сулима. – К. : Освіта, 1998 – 399 с.
8. Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. / Т. Шевченко. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 1 – 6.

Федори Н.

Науковий керівник – проф. Буда В. А.

ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСФОРМОВАНИХ ТА ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В РОМАНАХ В. ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА» ТА «СОЛО ДІЯ СОЛОМІЇ»

Трансформація фразеологізмів є одним із дискусійних питань у мовознавстві, оскільки вона зумовлена насамперед екстралінгвістичними чинниками. Залежно від ставлення авторів до мови та до описуваної проблеми відбувається відбір певних стилістичних засобів, серед яких є й оказіонально перетворені стійкі сполуки, основне призначення яких підсилити виразність контексту, його гумористичне або сатиричне звучання. Кунін О.В. зазначав, що у разі оказіонального вживання фразеологічних одиниць можлива заміна компонентів, уклінування слів і перемінних сполучень, часто ускладнене лексичними змінами, додавання перемінних компонентів, синтаксична деформація. У разі оказіонального вживання фразеологічних одиниць у певних контекстах вони дають додаткову інформацію, обсяг якої вимірюється ступенем відхилення від їхнього звичайного вживання [1, с.10].

Варіантність фразеологічних одиниць вже протягом майже півстоліття розглядається як закономірне явище фразеології разом з такою обов'язковою фразеологічною константою, як стійкість компонентів.

У процесі використання фразеологізмів у мовленні протягом тривалого часу фразеологічні одиниці можуть змінювати свою форму. Деякі фразеологізми вживаються у скороченому вигляді, або ж одні компоненти можуть замінюватися синонімічними словами [5, с.170].

В усному мовленні стилістично нейтральні компоненти фразеологізмів можуть замінюватися емоційно-експресивними.

Найчастіше зустрічаються фразеологізми, в яких одні слова (не домінанти) замінюються синонімічними чи словами з іншими суфіксами та префіксами. Багато таких прикладів зустрічаємо в романах В. Лиса: *блиснула очима* [3, с.149], *блимав злим оком* [3, с.15]; *піти світ за очі* [3, с.43], *їхати світ за очі* [3, с.28], *мчати світ за очі* [3, с.99]; *під ложечкою занило* [3, с.25], *смокче під ложечкою* [3, с.163]; мороз по шкірі *побіг* [3, с.34], мороз *пробігає* шкірою [3, с.28], *мурашки тілом побігли* [3, с.88], тілом мурашки *забігали* [3, с.26]; на душу *впаде* ще один *гріх* [3, с.52], *не берімо* цього *гріха на душу* [3, с.194]; *чешуть язиками* [3, с.170], *всьєнке село язики гострить* [3, с.59]; він *підвів* очі [3, с.27], *підвести* очі [3, с.137], очі сміє *піднімати* [3, с.222]; *тягар* на душі є [3, с.205], на душі *мулько* [3, с.145], на душі *млосно* стало [3, с.186]; Яків промовив крізь *клубок*, що з'явився в *горлі* [3, с.140], в *душі клубок* стоїть [3, с.205]; свої *п'ять грошиків* у балачку вставити [3, с.87]; й собі *п'ять копійок* докинула [2, с.229]; у *грудах* *смокче* [2, с.351], *під ложечкою засмоктало* [2, с.263]; *на сьомому небі* од щастя [2, с.23], *вище сьомого неба* [2, с.42]; *звела* очі [2, с.15], *підвела* очі [2, с.30]; *податися* світ за очі [2, с.51], *піду* світ за очі [2, с.317]; Соломія *надула губки* [2, с.35], *як не дула губи* [2, с.186]; *оливкова гілка* (*пальмова гілка*) [2, с.43].

Єдиного визначення трансформації фразеологізмів досі ще нема. Традиційно трансформовані фразеологічні одиниці поділяють на дві основні групи: *семантичну й структурно-семантичну* (В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, Т.В. Цимбалюк, М.А. Бакіна). До засобів семантичної належать власне семантичні трансформації та подвійна актуалізація фразеологізмів. До структурно-семантичних видозмін фразеологічних одиниць – поширення фразеологізмів, заміна компонента або компонентів, скорочення компонентного складу фразеологічних одиниць.

Заміни в структурі фразеологізмів здійснюються з метою: